ד״ר א. מזיא

עַל שִׁמּוּשׁ הַלָּשׁוֹן...

תשובת־משנה

במאמרו של הד״ר ברנפלד ״על הרחבת השפה״ (״הצפירה״ ק״י־קי״א), שהוא מעין תשובה על מאמרי ״מזניחי הלשון״ הודה אמנם הד״ר סוף סוף, כי בכדי להשלים את ״חסרון מלות שמושיות הנצרכות לסמן בהן את כלי־הבית וכו׳, בין שאנו משתמשים בשפה העברית לצורך ספרותי ובין שמשתדלים אנו להחיות את השפה התהיה מדוברת, יש מקום לועד הלשון להתגדר בו ע״י הצעות מלות, שהוא מוצא בספרותנו הקדומה, או שהוא אומר לחדש ע״פ דוגמאות של השפה הסורית או הערבית״.

ואם נשוה את הדברים האלה אל דברי הד״ר ב. שכתב במאמרו ״מניחי הלשון״ (״הצפירה״ נ״ו): ״מתעקשים הם (בעלי ועד הלשון) להאמין ולקבע בלב אחרים את האמונה, כי אפשר להחיות את השפה העברית וכו׳ ועכשו חסרות כמה מלות דוקא בצרכי החיים, באים הם ומניחים את הלשון וכו׳. לפי דעתי צריך אותו הועד לבקש לו תפקיד אחר ולא זה של חדוש המלות והמצאתן״ – נוכל לכאורה להיות מרוצים מתוצאות הפולמוס הזה...

הד״ר ב. בדברו על העובדה שספר ״אחד העם״, כי המורה גרמנית בביה״ס ביפו לא יכל בשום אופן להסביר לתלמידיו את הפעל aufheben אלא ע״י הפעל בטל בעברית, מעיר: ״דוקא אותה הדוגמה שהביא אחד העם עוררה בלבי את החשש, שמא הדבר למעלה מיכלתנו. שפת כתבי הקודש אי אפשר להחיות בפי העם מפני שאינה מספקת וכו׳ והרי אנו באים ומלעיטים את הילדים את שפת הגמרא וכו׳ אבל השפה הזאת היא עיונית ובמובן ידוע גם פלפולית וכו׳ המלה לבטל במובן ״אויפהעבען״ (עיקר הוראתה – בטול ממלאכה) בפי ילדים – עיינו הרבה בדבר, אם טבעית היא״.

והנה, ראשית, עלי להעיר, כי השרש בטל איננו שפת הגמרא, אלא שפת כתבי הקודש, ומקרא מלא הוא בקהלת י״ב ג׳: ובטלו הטוחנות כי מעטו, ושנית עיקר הוראתה של המלה ״בטל״ איננה – בטול ממלאכה (כמו בארמית, עזרא ד׳ כ״ד), אלא, כמו בערבית: לא יצלח, לא שוה כלום, וזאת היא הכונה האמתית, לדעתי בפסוק: ובטלו הטוחנות כי מעטו, כלומר, שהשנים לא תצלחנה עוד למלאכתן, כי מעטו, ואין די מקום לטחן את האוכל על גבן. ומזה גם השם בטלן: גבר לא יצלח, ומעין זה גם הבטוי: ״בטל מחשבות שונאינו״, כלומר, שלא תצלחנה לכלום, ועל דרך הסתעפות המושגים נאמר ג״כ: ״בטל מעלינו כל גזרות קשות״, שע״י צרוף המלים ״בטל מעלינו״ הכונה קרובה יותר להמושג ״אויפהעבען״. ועוד ביתר ברור נמצא המושג הזה בדברי רבן גמליאל: ״איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים אפילו שעה אחת״ (ברכות ב׳ ו׳), ובלי שום צרוף מלים, כמו: ״שאין בית דין יכול לבטל דבר בית דין חברו״ (עדיות א׳ ה׳) או: ״הורו לבטל מקצת ולקיים מקצת״ (הוריות א׳ ג׳) וכדומה, שהכונה היא ממש aufheben.

ובכלל פליאה דעת ממני, למה מפקפק הד״ר ב. כל כך לקבל את הפעל בטל במובן ״אויפהעבען״, מפני שיש לו הוראה עיקרית אחרת, ואיננו מהסס כלל, כמדומני, להשתמש בהפעל aufheben בגרמנית בכל שבע ההוראות שיש לו? וכי כל כך התרגלנו כבר באסורים ובחומרות בכל דרכי חיינו בגלות, עד כי גם בשמוש הלשון בשפתנו הלאומית, שאנחנו מתאמצים להחיותה ולעשותה לשפה מדוברת, יראים אנחנו לרכוש לנו תמונות ושמושים רבי־הפנים בלי ״הכשר״ מ״בעלי הלשון״ של המקרא? ומה שמתמיה ביותר הוא כי הד״ר ב. בעצמו כתב (ב״הצפירה״ גליון ע״ו), בבקרו

האקדמיה ללשון העברית - מוגן בזכויות יוצרים

את המחברת "מורה נבוכי הלשון"[1]. "המחבר מקנא ל"טהרת הלשון" העברית, וטהרה זו הוא מוצא רק בשפת כתבי הקודש וכו' זו היא טעות גמורה וכו'. השפה החיה היא דוקא זו שהתפתחה והתקדמה ע"י השמוש בה ובמקצוע זה ודאי, כי הלכה כבתראי" וכו', ובמאמרו על "הרחבת השפה", בהתוכחו עמדי, הוא מוצא "פסול" בשפת הגמרא, יען שהיא עיונית ופלפולית! כאלו היינו מלעיטים את כל הילדים "סוגיות" עמוקות ו"פלפולים חריפים"! וכי "תגרי לוד" או "גט פשוט" לומדים פה הילדים בבתי הספר, בכדי שידעו את "שפת הגמרא"? ומאידך גיסא, וכי בספרי הקריאה של תלמידי בתי הספר בכל המדינות והלשונות לא ימצאו כלל בטוים ומושגים עיוניים, אשר מקומם הוא ביחוד בספרי החקים והמשפטים? ועל שאלתו של הד"ר ב.: "וכי אפשר לקפח את שיחת הילדות וללמד ילדים לדבר בלשון הגמרא?" אוכל רק להשיב, כי בלשון הגמרא שלנו יש גם שפת האגדה, אלו האגדות ש"מושכות לב אדם כיין" בחנן המיוחד, בתכנן המלא טהרת המדות ולמודי המוסר וספורים ושיחות, משלים וחדודים ובדיחות וחידות, ובסגנונן הבהיר והפשוט, שנשתמר בו "הרבה מן הלחלוחית החיונית והבריאות הרעננה של לשון־עם ממש" (ספר האגדה, הקדמה)! ומי יפתר לנו את החידה, כי אותו הד"ר ב. בעצמו שקורא להאגדה במקום אחר: "אותה השירה העממית שאין דוגמתה" ("השפה", חוב' א')[2], מתקשה כל כך ב"שאלה המנקרת תדיר במחו: וכי אפשר לקפח את שיחת הילדות וללמד ילדים לדבר בלשון הגמרא?" והלא חלק גדול מה"שירה העממית" הזאת הוא החומר המובחר "להמציא שיחה ילדותית מגן־עדן של הילדות"!

ולסוף עוד דבר אחד. הד"ר ב. כתב בתשובתו למר קנטורוביץ[3] ("הצפירה", ס"א): "בא"י ודאי כי עלינו לעשות את השפה העברית לשפה המדוברת, לשפת האם וכו'. אני מתירא, אמנם, כי עד אשר תהיה השפה העברית לשפה מדוברת בארץ ישראל, תחדל מהיות השפה העברית וכו' כי יש דברים הנאמרים ונכתבים ונדפסים בא"י שאין אני מבינם וכו'. חושב אני, כי את אשר לא אבין אני, שיש לי קצת בקיאות בשפתנו וספרותנו, לא יבינו גם רוב הקוראים עברית" וכו'. ועתה, ילמדנו רבנו, איך אפשר לעשות את השפה העברית לשפה מדוברת, אם שפת כתבי הקודש אינה מספקת, ושפת הגמרא היא "שפה עיונית ופלפולית" ובכן פסולה היא, ולחדש מלים בכונה להעשיר את השפה – בודאי אסור? האמנם עלינו לחכות עד אשר יערה רוח ממרום על איזה סופר ותיק לחדש איזו מלה "דרך הלוכו", ואם יתעשר רכושנו המדעי בזמן מן הזמנים, תתעשר גם שפתנו "המתה" שבכל אופן "יש בה כח החיים, כח הצמיחה והגידול" (ד"ר ב. "השפה" א).

הנני מורה, כי בשום אופן לא אוכל להבין את ה"סתירה" הזאת בדברי הד"ר ב.!

לאשרנו, לא כל חכמי ישראל סוברים ככה. הנה הרמב"ם, למשל, שגם לו יש קצת בקיאות ב"שפתנו וספרותנו", כתב (תרומות א' א'): "אמרם בכל המשנה, תרם ותורם ויתרם – בעלי הלשון האחרונים מקשין על זה ואומרים, כי השורש הרים ומרים וירים, וזו אינה קושיא אמתית, כיון שעיקר כל לשון מן הלשונות הוא חוזר למה שמדברים בו בעלי אותו הלשון ומה שנשמע מהם. ואולם בעלי המשנה בלי ספק עברים היו במקומם, ר"ל בארץ הצבי, ונשמע מהם לשון תרם ובו נשתמשו, הנה זו היא ראיה שהוא מקובל בלשון, ושזו המלה לשון מלשונות העבריים. ועל זה הדרך תהיה תשובתך לכל

1. לאהרן יעקב שפירא (וארשה תרס"ט).
2. ב"השפה" חוב' א' (פטרבורג, סיון תרע"ב) פרסם ש' ברנפלד מאמר ושמו "תחיית השפה בימי הביניים".
3. שמואל שבח קנטורוביץ (תרט"ז–תר"ץ), מורה ומדקדק, שחיבר במשך עשרות בשנים ספרי דקדוק. נכד אחותו היה המתרגם שלמה דיקמן.

מי שיאמר מן האחרונים, שלשון המשנה אינו צח, או שהם השתמשו במלות שאינן כראוי בלשון".

כך הבין הרמב"ם, בעל הסגנון הבהיר והמדויק, להעריך את הדבור העברי, ולא ירא כלל מהשחתת השפה ע"י השמוש ב"מלות שאינן כראוי בלשון".

והד"ר קצנלסון, שהיה בא"י והבין, כי תנאי החיים שם "דורשים את הדבור העברי בחזקה", כותב בצדק: "אל לנו להיות קפדנים יותר מדי ולתבע מאת הדוברים האלה סגנון מזוקק שבעתים, טוב דברם ז'רגון עברי מדברם ז'רגון אשכנזי וכו'. גם אצל שאר אומות העולם אנחנו רואים קיר ברזל עובר תמיד בין שפת ההמון ובין שפת הספר, ואם ברבות הימים יתגנבו איזו בטוים זרים אל תוך הספרות, גם אז אין רע ("השפה", חוברת א', עמ' 7).

דבר גדול הגה בזה הד"ר קצנלסון. על כל פנים תהיה זו שפה מקורית מזרחית, שאין להדוברים בה להתבייש בפני כל, ולא שפה גלותית, קבצנית, המעטה בושה וכלימה על המשתמשים בה. רק מי שמבין ומרגיש את גודל האסון שהמיטו עלינו הז'רגונים השונים במשך מאות בשנים ועד כמה גרמו לשפלותנו ולחרפתנו בעיני הגוים, יחוש את התשועה הגדולה הצפויה לעמנו הרצוץ והמרוסק, בהזניחו את הז'רגון האשכנזי המכוער והמאוס ובהתחילו לדבר בשפתנו הלאומית התולדתית – ואפילו רק "לפטפט בז'רגון עברי". עלינו להשתדל בכל מאמצי כחותינו קודם כל לגול מעלינו את קללת בני אדום: "בזוי אתה מאד, שאין להם לא כתב ולא לשון", שנתקיימה בנו לאסוננו הגדול בכל מלוא מובנה. די לנו להמשיך עוד ברצוננו הטוב ואת העבודה הארורה, הגלותית, בארצנו, לטות ולארוג את הסרט הצהוב, המשמש לאותות קלון על גבנו ועל ראשנו עד היום!

צריך לראות ולחוש פה בארצנו את התרוממות הרוח של הדור הצעיר, שנתחנך בבתי ספרנו העבריים, ואשר מאס בז'רגון המחפיר והשליך אותו מעל פניו, בכדי להבין את כל חשיבות הדבר הפשוט והגדול הזה והשפעתו המרובה והעמוקה על עתידו של עמנו האומלל.

הבא לטהר מסייעין אותו, וסוף הכבוד לבוא!

מי יתן ויבוא גם הבר־פלוגתא שלנו, הד"ר ב., לא"י! והיה כשמעו באזניו את ה"שיחות הדרדקאיות הטבעיות" בני הילדים המרובים, את הדבור העברי החי והשוטף בפיות אלפי נערים ונערות בבתי הספר הנמוכים והתיכונים, – וצררה גם אותו רוח התחיה בכנפיה והבין את אשר לפניו, ועזב את לעגו ואת כעסו ונוסף גם הוא על "מניחי הלשון", וארח גם לחברה עם בעלי ה"פבריקה לחדוש המלות" דמתקריא – "ועד הלשון".

כ"ה תמוז, ירושלים.

("הצפירה" תרע"ב, גיל' 170)

דברי ברנפלד בצירוף תשובת מזיא נדפסו שוב ב"זכרונות ועד הלשון" ו' (תרפ"ח), עמ' 91–106.